

Ka Synjuk Nongthoh Katholik
(Catholic Authors' Guild.)

MEMORIAL LECTURE

**Kum ka jingkyrmaw burom ia I Babu Soso Tham ha ka Lyngkhuh
Sngi-iap Ba-Sanphewwei jong I.**

bad ka

SYMPOSIUM

Halor ki jingtrei jong u Rangbah R. S. Lyngdoh kum
ka jingrakhe ia ka Lyngkhuh Sngi-Iap Banyngong
jong U ha ka 19.12.1991.

Jaka Don Bosco Youth Centre, Laitumkhrach, Shillong.
Tarik 18th December 1991.
Por 11-30 mynstep.

“KA KTIEN KA TEI IA KA JAITBYNRIEW”

==== H. ELIAS ====

Inserted as a token of love and friendship
by **Bimal Bawri**
Akashi Book Depot, Laitumkhrach, Shillong.

PAST AUTHORS' MEMORIAL LECTURE

U SIER LAPALANG
KUMBĀ U PAW HA
KI NONGTHOH BAPHER

Ka Jingkren jong U Dr. R. S. Lyngdoh
ha ka jingialang jong ka
Khasi Authors' Society
ha ka 25 tarik
July 1981

Ki khanatang bad ki parom, ki puriskam bad ki purinam ba la pynngam jar jar sawdong ka lyng-wiar dpei lyngba ki ryndang ba um jong ki myllung ba la pynkie ha ki saimuka jong ka marynthing bad ka duitara ki long, ha ka Khasi literature "Ki Illiad ba khlem u Homer". Kane ka long ka jingshisha. Balei? Namar ba ki nongthoh Khasi kiba mynshuwa ki la shem mynsien na ki. Dei namarkata ba I Bah Owen Rowie I ong ba Ka Kitab Puriskam jong I pahep Rabon Singh ka kylla long kum ka Lives jong u Plutarch. Ia mynta hi, ngam kwah ban tainia halor kitei ki jingong jong ki rangbah kiba la ia id ha khmat jong ngi. Nga don tang kawei ban ong: bad kata ka long ba ki puriskam shaphang "U Sier Lapalang", shaphang "U Rynniaw bad ka Sohlyngngem", shaphang "U Klew bad ka Sngi" ki long kiba la ktik jingmut ia ki nongthoh kiba mynshwa bad kiba mynta ruh.

Ka phang kaba nga dei ban kren mynta kam dei kaba jwat hynrei ka dei kaba iar. Nga nguh let ia phi baroh lada ngan ym don por ban plaid lut ia ki phang kiba nga dei ban tainai ha kane ka jingialang. Ka Khanatang shaphang "U Sier Lapalang" ka long ka phang kaba nga dei ban pyndonkam la u Shabi khnang ba ka jingkhang kan plie wang. Kiei kiba don ha ka almari ka long ha phi ban shem. Ka kamram jong nga ka long tang ban ai jingmut aiu phin shem hangta— lehse ka lah ban long ka par ksiar par hira ia ki longdien kumba ka la long ka par rupa ia ki longshwa.

Ka khanatang shaphang "U Sier Lapalang" ka la iai sawa ha ki tyndong shkor jong u khun Khasi Khara naduh ki tduh jong ka mynnor haduh mynta. Namarkata, kam long kaei kaei kaba phylla ba kane ka khanatang kan don ka bynta kaba khraw ha ka pyrthei thoh kot sla jong u khun Khasi. U nongprat lynti uba nyngkong eh halor kane ka phang u dei u Rev. Morkha Joseph Khain. Ngi iohi nyngkong eh shaphang "U Sierlapalang" jong une u rangbah ha "U Nongkit Khubor" jong u bnai December, 1891. Kane ka poetri ka don 51 tylli ki dkhot kiba saw

lain kawei, bad kiba iapher ka jingiataru jong ki, bad ka jingpynbeit ka long saw khup jiamdien ba pyniapom bad ka laikhup sohtyngkdem, la ki don ki jingkylla hangne hangtai. Ka jingiathuhkhana I pahep Rabon Singh pat "Shaphang Ka Sier" ba la thoh ha ka prose bad ha ka sur-iam ha ka kot jong I "Ka Kitab Jingphawar" ka wan paw pyrthei kham hadien. Kham hadien pat, u Rev. Morkha Joseph u la ribais biang ia "U Sierlapalang". Kane pat ka kynthup 38 dkhot kaba 10 lain kawei (lait noh tang ka dkhot kaba 32 kaba 8 lain). Hadien jong kine arngut pat, ngi iohi sa ia kawei ka poetry shaphang u Sier Lapalang ba la thoh da u rangbah Primrose Gatphoh. Nangta pat sa pynbud sa u Dr. Homiwell Lyngdoh da "Ka Jingiam briew ka Kmie". U Rev. Fr. H. Elias pat u la thoh artylli ki jingthoh shaphang u Sier Lapalang—Kawei ha ka poetry bad kawei ha ka prose. Napdeng ki nongthoh kiba mynta kiba la ia pynnoh synniang lang ha kane ka thiar ki long u Bah Oscar M. Wahlang, u Bah Dewi Singh Khongdup bad u Bah Bajubon R. Kharlukhi. Ki don kiwei kiwei pat ki myllung kiba shu pyrshang tang ban shat waidong halor kane ka phang. Ha ka dkhot kaba hynniew jong "Ki Symboh Ksiar" kaba long ka bynta kaba nyngkong jong "Ki Sngi Barim u Hynniew Trep", U Babu Soso Tham u rwai kumne :

"Haba ka kmie ka iam pangnud,
Nadien ka krong u khun ka bud ;
Ki tem—ban iathuh puriskam,
Shaphang u Sier ba khraw ka nam ;
Kumno u kiew u Namsarang,
Kumno ki kie ki ummat kthang".

U Bah Victor G. Bareh pat ha ka jingrwai jong u shaphang "Ka Weiking" u pynkynmaw ia ki longdien da ka dkhot kaba ar kumne harum :

"U Lapalang mynwei
Ia u 'nam-sarang u mad ;
Namar ia hok kiwei,
Ban tab pud, u shlan leit twad".

La don ruh katto katne ngut kiba la pyrshang ban thaw jingrwai halor kane ka phang, hynrei kiba kham bun na kita ki jingrwai kim pat shym la mih ha ki kot kiba lah ban ioh paidbah. U nongmait phang ha kane ka

liang pat u dei u rangbah Seraia Tham úba long u khun jong u Rev. Morkha Joseph. Hynrei kaba kham jlih na baroh ka dei ka jingrwai ba la thaw da u Bah Dewi Singh Khongdup.

Kawei ka jingphylla kaba ngi shem ha kine ki nongthoh kiba nga la jer kyrteng baroh ka long ba ka style thoh jong ki ka pher uwei na uwei pat. Don kiba plie lut ia kane ka parom, don pat kiba ktah tang ia kawei ka mat, bad don ruh kiba ktah tang ia katto katne ki mat. U Dr. H. Lyngdoh u ktah tang ia ka bynta kaba jan kut bad kata ka long tang ia ka jingiam pait dohnud jong ka kmie halor ka jingiap jong u khun. I pahep Rabon Singh pat I shu iathukkhana lyngkot. U Rev. Fr. H. Elias, u Bah Oscar M. Wahlang bad u Bah Bajubon R. Kharlukhi pat ki ktah tang ia ka jingsdang bad ia ka jingkut, hynrei ki iehnoh ia u klongsnam ne ka pdeng jong ka khana. Dei tang u Rev. Morkha Joseph, u Babu Primrose Gatphoh bad u Bah Dewi Singh Khongdup kiba ktah lut naduh ka jingsdang, ka pdeng bad ka jingkut.

Shuwa ba ngan plaid ia kine ki phang ba nga la kdew, kan bha mynta ban kdat shwa ia ki jingmut jingpyrkhat jong ngi sha ki ar tylli ki jingiapher kiba ngi lap hadeng u Rev. Morkha Joseph bad kiwei pat ki nongthoh. Ka jingiapher kaba khraw tam kaba ngi shem ka long ba katba kiwei kiwei ki nongthoh ki batai ba ka jaka shong jaka sah jong u Sier Lapalang bad la ka kmie ka dei ha ri Kwain kaba don ha kjat lum Khasi. U Rev. Morkha Joseph pat um pynpaw satia ia ka jaka ha kaba la kha bad la pynsan pynrangbah ia u. Kawei kaba paw shai ka long ba ki shong ha rithor ba shatei na ri Khasi. Ia kane lah ban shem ha ka jingiam jong ka kmie kumne :

“Nga ong e bam u khañ lyngai
Ynnai jangew jathang”.

Hynrei u Rev. Morkha Joseph u batai bniah pat ia ka jingim jong ki ynda ki la kiew ha ri Khadar Lyngdoh Nongpoh:

“Na Muluk Khadar Lyngdoh,
Ki wan ban kiew nyngkong
Ka lung ka pashor ki la ngiah,
Ki poi ha lum Shillong”.

Nangta sa kine ki lain harum ruh ki nang pynsabut
ia kane ka jingwan kiew u Sier Lapalang sha ri Khyrdai
Umtong :

“Na ri sangam pat ki kynriah
Ha lum Raitong ki'm shong
U 'langniuh 'lang khain ki la ngiah,
Ki kwah jangew jathang,
Ki phet na thain Khadar Lyngdoh
Poi ha Khyndai Umtong”.

Ka ba-ar pat ka jingiapher kaba khraw hapdeng u
Rev. Morkha Joseph bad kiwei pat ki nongthoh ka long ba
u Sier Lapalang jong une u rangbah u wan kiew ryngkat
ryngkat bad la ka kmie haduh ban da poi ha ri Khyndai
Umtong, u Sier Lapalang jong kiwei ki nongthoh u wan
kiew marwei. Ka Sier kmie ka wan bud pat tang ban shem
ba u khun jong ka u la iap ha u 'nam-sarang bad ka 'tieh
pong deng.

Ka jingsdang jong kane ka khana ka long ka jingsneng
jong ka kmie ia la u khun, ki jingiapyninia hapdeng jong
ki bad ka jingiatainia kaba jlan bad kaba jrong. Ki jing-
iapyninia kiba jrong tam ngin shem ha ka poetry jong u
Babu Primrose Gatphoh bad ha ka poetry jong u Bah
Oscar M. Wahlang. Kane ka jingiatainia ka leit mih
namar ba u Sier Lapalang u thrang ban leit kiew sha Ri
Khasi—kata shaduh ka ri Khyndai Umtong. Balei kein ba
u Sier Lapalang un don kum kata ka jingthrang ?

Kat kum u Rev. Morkha Joseph, ka jubab ka long
kumne :

“Ki wad ia u 'langlung 'langni
Ia u jangew jathang.
Ban dih um na ki spung Khasi ;
Ki umpohliaw ba thiang.
Ban ioh shong ka ri eh paka
Ban ioh long sier khynnah”.

Nalor kitei ki juh hi ki daw, u Babu Primrose Gatphoh
u kham pynshai shuh shuh kumne :

“Mynsiem nga la khreh—Ka Ri kaba jngai :
Shaphrang te ngan jam shakliar jong ka Nam”.

Kiwei kiwei ki nongthoh baroh ki thoh lang shaphang
 uta u jangew ba bna nam ha pyrthei, u Bah Oscar M.
 Wahlang u kubur ia ka jingong jong u Primrose Gatphoh
 haba u pynkren ia u Sier Lapalang kumne :

"To shah seh ko Mei ngan kiew te shatei,
 Jingtíp ngan lum thup, jingstad ngan ioh kdup ;"

Nangta shuh shuh, u pynshai kumne :

"Jingstad bad Jingshai ki long ki mawpun
 Kyrteing ban ioh iaíd pateng sha ki khun".

Kawei na ki jingkylli kaba mih ha ki nongpule ka
 long—Balei kein ba ka kmie kan khang ia la u khun ban
 leit lum ia ka jingshai bad jingstad hadien ba u la kular
 ruh ban jah tang shipor bad ba un wan phai pat. Kawei
 kaba paw shynna kumba shai ka sngi te ka long ka jing-
 ieit thehsei jong ka kmie kaba ieit thep mynsiem ia la u
 khun marwei. Ka dap da ka jingsngew sarong ia ka
 jingpura jong u khun ha ka met ka phad bad ia ka jing-
 kynrem jong ki reng jong u. Wat la katta ruh kum ka
 kmie, kam sngew shngain ba un don marwei. Ka sngew-
 thuh ba wat la u la pura ha ka met ka phad um pat don
 pat ka jingshemphang shaphang ka jingim bad ia ka
 pyrthei. Kumta ka syier mynsiem ba un klang pyrthei
 khlem ka jingshemphang kaba biang ne khlem don ban
 ia lam lynti ia u ha ki jaka, ki por bad ki jingjia kiba um
 pat la peiphang. Ha kane ka liang te ngim shem ba ki
 ia bakla. Ka long kaba shong hok ba u Sier Lapalang ha
 ka rta jong u ba un don ka jingangnud kaba khraw bad
 ka long ruh kaba shong hok ba ka kmie kan syier myn-
 siem ba u khun un tur sha ka pyrthei kaba ma ka hi
 kam pat ju poi ne ioh mad wat la ka la ioh jingtíp na ka
 khlieng ka tyngab. Hynrei dei tang ha ka poetry jong
 u Bah Oscar M. Wahlang kaba batai ba ka kmie u Sier
 Lapalang ka la tip janai ia ka Ri Khasi bad ia ki juk
 bapher bapher ba ki khun u Hynniew Trep u la iaíd
 lyngba naduh ka juk u Sohpetbneng haduh ki juk kiba
 hadien.

Ka jingbatai ka ba-ar pat ka long ba ka kmie ka dap
 da ka jingthrang ba u khun un don ryngkat ha kti ha
 kjat jong ka tad haduh ba un da sumar kylliang ia ka.

6
Dei namarkata ka daw ba u Rev. Morkha Joseph u ong ba
ka kmie ka ong:

"Ynar ba bang ba thiang", bad
"Jar duk shu suk ha la ka sngi
Bym don jingsheptieng shuh".

Ullabu Primrose Gatphoh pat u ong ba ka kmie ka
nisa ka lynga namar ka don ha ka jingdum huit. Kurne
ka kren kumne:

"Manwei ka khulai, kam tip ia ka dady
Ka dem bad ka duwai namar ba ka blaw".

Namar ka maham ia la u khun kumne:

"Ki rong ba thala, ki ong ki longshwa
Pyrthei ba kylla jan ei la ka rta:"

I Fr. H. Elias pat i pynkren ia ka Sier kmie kumne:

"Ka iing kaba tam la ka jot la ka pei
Jynsur la jingmut ban shong suk bad mei".

I Bah Dewi Singh Khongdup pat i batai kumne:

"Ka kmie u Lapalang ka jaw umma orup hui
iohi ia ka jingongad - kham shonria la u
khun. Ka tip ba ka long kaba ma u rai
sani i ban hit shang. pyrthei tang marwei
hale bad shu. kham tip bad kha jar ka
jing yehua ban ialam bad synrao ia u
kham hui hui dang shit bha ka synrao
u Lapalang".

Ka tip kmie la angewthuh ia ka jingma kiba ip
Lapalang. Dei osar kata ka maham khadduh ka la u
khun. Ia ka kaba kaba pynkhyrauh. Hui ia uo uo
sania. Kurne hui u Bah Osar ba Mahlang ka kumne
ka kren kumne.

"Ka kaba ta kohaguh kumne ta pynken
ka kaba wa kum suk jingha ym ju shen".

Shwa ia kane, ka sneng ruh kumne :

"Ynnai ka jingstad ka rta ioh lyngkot,
Ynnai ka jingshai pyrthei ioh ka jot".

U Sier Lapalang pat, ha ka jinglaplah jong u—ne dei pynban ba u la iohi rngai lypa ia ka jingkut jong la ka jingim haba u jubab kylliang da ki ktien kiba khor kumne :

"Ko mei da maphi phin khud noh lypa
U thri ba nyngkong ban seng krong ia nga".

Kaba lai pat ka jingbatai jong ki nongthoh te imat ka long ka jingbymmmon jong ka kmie ba u khun un leit tab pud sha ka Ri jong ki briew. Dei namar kata ka daw ba U Bah Bajubon R. Kharlukhi u ong ba ka Sier kmie ka ong ia la u khun:

"Ban lei ban leit jan sha u pud jong ki briew?".

Khadduh eh, imat u Sier Lapalang u la dei ban thom ia ki ktien sneng jong ka kmie namar u la iohi lypa ha ka maia aiu re ba u dei ban pyndep ia ka Hukum ba maian khnang ba u khun bynriew un nang ban seng ia ka sur iam briew. La jan baroh ki nongthoh kiba nga la jer kyrteng, imat ki kubur ia kane.

Ki jingbatai jong ki nongthoh jong ngi shaphang ka jinglong jingman jong u Sier Lapalang ki pynlyngngoh ia ngi. La jan baroh ki nongthoh ki batai ia u kum "U Sier ba khraw ka nam". U Bah Oscar M. Wahlang lei lei u batai ia u kum "U Mrad ba kynjai". Tang I Bah Dewi Singh Khongdup i ba ong ba "U Sier Lapalang dei u samla uba kyreit". Don tang kawei ka phang ba baroh ki ia kubur lang, bad kata ka long ba u Sier Lapalang u dei u khun u bymniew kor ia ki jingsneng shong sbai jong ka kmie. Ki jingjia kiba hadien ki pynsabut ba u Sier Lapalang u dei u mrad uba im ha ka leh bor thombor ia ki rit ki ria. Te balei kein un khraw ka nam? Imat ym dei u Sier Lapalang hynrei dei ka parom shaphang jong u kaba khraw ka nam. Ka jingbatai ba u long uba "Kynjai" pat imat ka thew tang ia ka dur bad ka met ka phad jong u, ym dei ba ka thew ia ka jinglong jong u.

Ka lynti iaid, ki jingshem bad jingiohi jong u ha kata ka lynti iaid jong u ruh ka pher na uwei u nongthoh na uwei pat. Ha U Rev. Morkha Joseph te ka lynti iaid "na lum sha lum bad na them sha them" ka long kaba ishngain namar ba ka kmie ka synran ha kti ha kjat. Ha U Babu Primrose Gatphoh pat, ka lynti iaid jong u ka long kaba sngew triem. Ha sngap! Kumno une u rangbah u iathuh :

"U Sier Lapalang marwei te u mih
 Ka kmie kaba kthang ka iam ka sngewsih :
 U kiew ia ki riat u siet ha ki them,
 Ka syep kaba khriat ka theh na shadem :
 U Rngiew ka jingtieng u dait kum u thah,
 Ka khlieh kaba phieng ka lam kum ka wah :
 U khia ka mynsiem u syier ban ryngkoh,
 Ka rieh ka jingtriem ha krem bad ha kroh :
 Ki khlaw ba ithiang mynta ki lip rong,
 Hajan ka Mariang—Ka Sa-Mangkarong"
 bad kumta ter ter.

U Lapalang u hap ban rat ia ki jyrmi hapdeng ka jingtwa jong ki mawlong bad ka jingthar ki shiah ki tram haduh ba un da kiew ha kliar u Lum Rapleng. Ki jingma kim kut tang katta.

"Hangne hangtai u ioththiah rot,
 U khla u thlen ba bam rakot.
 Napoh ki krem na khap ki maw,
 Ka paw ka Ding Seiniong basaw.
 Ki Labadur ha suin ki her,
 Hajar ki sur ba rong ka lyer :
 U 'Suid-Tanjang ha ki Lawbah,
 "Kaw-hoit!" u khot kynthei khynnah,
 Artet arsut ha ki phud wah,
 U bud dien briew sha Duriaw Bah :
 Khlieng kit tylli 'Ba im ba iap !'
 Phyrbew ba shad u jlew snaiap ;
 Hangta jar jar ki thiah suk jai,
 Kim iohi rngai kim khih khuslai".

Kiwei kiwei pat ki myllung bad ki nongthoh ki batai ba ka lynti iaid jong u Lapalang ka long kaba suk kynjai bad ba um don jingkhuslai.

Kan bha ban phai noh sha ka Pdeng jong kane ka khana. Ha u Rev. Morkha Joseph ka Pdeng ne u Klong-snam jong kane ka khana ka long kumne:

“ Ha khmat ka Iew Luri Lura
 Wan mih ka dum ryngkat,
 Kum ka dustur ka iew ka hat,
 Ka wan pyrsia-pyrkat,
 I'tungrymbai ba ka wan die.
 Baroh ki iuh bein lang,
 U kmai nonglehbein ka bapli
 Dei u Sierlapalang,
 La beh ki 'lei Shillong, ki ong,
 'Phet na Khyndai Umtong'.

Nangta shuh shuh pat:

“ Win irr ka Iew Luri Lura,
 La kieh ki 'lei Shillong,
 Ba mih ka dum ka ieng saiphla
 I'u khun ka iuh jutang,
 'To bishar hok ko khun bynriew'
 Wan nguh ka dum arti
 'Ka tungrymbai b'u iuh ngan iew
 To nang ap ktem ma phi' ”

Ha u Babu Primrose Gatphoh pat, ka Pdeng jong ka poetry jong u ka long kumne:

“ Khadduh u leit poi harud jong ka Iew,
 Ki shang ba la phriang, Tungtoh jong u Ksew :
 U iuh da ki kjat u leh be-ijot,
 Um sngap ia ki ktien u ksew ba sangsot :
 Kadiang bad kamon ki shang u pyntheh,
 Ki reng u pangah u iaaid u pyneh,
 U rung hapoh Iew haman ki Basa,
 'Naei ba iewtung!' baroh ki pyrta
 La win te ka Iew kim tip ia ka daw.
 Sngewsih uba Rit sngewsih uba khraw”.

Ki jingjia kiba u Sier Lapalang u la don bynta ha kata ka Iew Luri Lura ka long ka pdeng namar khlem kata ka jingjia ym i don daw ba u Sier Lapalang un ia kynduh bad ka jingiap ha ryngngi u Lum Shyllong. Kat kum u Rev. Morkha Joseph, u Sier Lapalang u dei “U Kmai Nonglehbein” kat haduh ban da kieh sa ki Lei

Shyllong kiba la dei ban hukum ia u "Phet na Khyndai Umtong". Ia kane ka hukum la pynmih kat kum ka rai jong "U Pasoh u Mausir blei". Dei na kata ka daw ba hadien ka jingiap jong u, ka kmie ka iam kumne :

" Rai u Pasoh u Mausir blei
Ia phi, te khun, ki ong;
Me iuh ka dum ka shipung kti,
Phet na Khyndai Umtong.
Men kiew hangne la sep ka sngi,
Men ioh la ka bainong".

Ka Dum ka la ioh ia ka bishar hok bad u Sier Lapalang u la "Kyllon ha ka bishar". Kat kum ka hukum u khyndai umtong u pynieng la "Ka ksaw ka kpong" halor "ka pommaï jong ka Dum" bad u pynieng la ka nia ban pynkyllon ia "U khun ka iuh jutang" halor "Ka hormot jong ka Dum". Kumta kein u Syiem Kamar, kaba mut u Syiem Syrmoh u Khadar Kamar u niewtang ia u khyndai sewbeh u khyndai sewshiang kum "U khun ka Dum". Kumta la seng nongrim ia "Ka ksaw ka kpong" halor ka hok ban pynduh jaid ia ki nongleh thombor ym namar ba u khyndai umtong u bat bor leh bor iano iano. Kumta kine ki jingbatai jong u Bah Oscar M. Wahlang harum kim don nongrim:

" Hadien, u Bynriew u khem u bat bor,
Pyrthei de ka jot ha thok ha shukor".

Ki nongbeh mrad namarkata, naduh kata ka por ki ju pynieng ia "Ka Ksaw ka Kpong" ha ka hukum u Lei Shyllong ryngkat bad ha u Naram Shyllong, ha ka jinglum paid jong u Khadar Kamar bad ha ka rai u Pasoh u Mausir blei da kaba pyndonkam ia ka sap bud dien jong u khun ka Dum Ka Shipung Kti.

U Babu Primrose Gatphoh pat u ong ba u Sier Lapalang u long u nongsdang ia ka kam thombor. Hynrei kaba phylla pat ka long ba une u myllung u mut dur ba ym dei ka Ksew hynrei dei u Ksew uba wan die tungtoh ha kata ka Iew Luri Lura. Hynrei wat la ki myllung ki don la ka poetri License, kam long kaba shongnia ba une u myllung un pynbakla ia ka jingmut ki nongpule da kaba jer kyrteng ia uta u ksew da "U Bngem" bad ia ka tnga jong u kum "Ka Panryndang". Ka pyrthei

u khyndai bah ryntieh te ka tip salonsar ia "Ka Dum ka Shipung.Kti". Ia mynta hi ka bha ban ym ia tainia jrong ia kane ka phang.

Ka long kaba sngewlyngngoh ba u Babu Soso Tham pat ha ka essay jong u shaphang "Ka Iew Luri Lura" um shym pynpaw ia ka jingwan poi u Sier Lapalang sha kata ka iew. Hynrei u pynpaw ia ka jingwan die tung-rymbai ka ksew bad ia ka jingshah lehbein jong ka. Pynban u pynpaw ba ka Sier te ka long kawei na kita ki nongleh bein haduh ba ka ksew kan ong: "akher ka sngi phan siew ia u bai tungtoh da la ka snam!" U Babu Soso Tham u pynkut kumne: "Naduh kata ka ksew ka pynieng ia ka ksaw ka kpong bad ka iewdien sia ban beh la u bai tungtoh".

Ngim lah ban peiphang balei ba i Bah Dewi Singh Khongdup pat im shym wanrah ia ki jingjia ha Iew Luri Lura. Ka pdeng jong kane ka khana, kat kum une u nongthoh pat ka dei ka jinglehbein jong u Sier Lapalang ia u phlang u lynnai, u kdait, u shken bad u siej. Sngap kumno une u rangbah u iathuh:

U Sier Lapalang "u bam maphot ia u lynnai, u kyr-dem-bein ia u kdait bad u thom jubor ia u phlang. 'Teh me ong, Sier', la ong u kdait ha kawei ka sngi; 'bam tang ia ki sla, wat pynduh ia ki lung':

'Me kren stad aiu mame', la kren kob u Sier. 'Nga leh kat ia kaba nga mon; nga bam kat ia kaba nga ibang; bad nga kjup kat ia kaba nga ikwah! Mem tip ba nga dei u Lapalang; u khun phrangsngi i mei?'

Baroh ki sla dieng, ki sla kdait, ki shu ia sngap noh. Hynrei uwei u Shken u ong, 'wat mlien h'lih ban pynheh nia ha ri ki briew! Me dei tang u nongwei, la me kren rangiaw makna katno katno. Men die tat ei ialade khamakha lada men kop pia kum u khun ka hangamei'.

'Tied khun ka!' la kylliang ktien u Sier Lapalang da ka jingbitar; da kum me ruh me nang ang! bad u iuh u kyrdem ia ki lung shken baroh haduh ba kin da jem jai'.

Uwei u siej iaw uba ieng hajan hangta u nang bishar ia ka rukom kren jop pyrthei u Lapalang. "Me sngew palwan la ka met, bad me sngew meng namar la ki reng,"

u ong ia u Sier; 'hynrei kynmaw ba shisien ka sngi men sa liem ha ka kti ki riew tlot bor. Me iaïd kum u lamwir, me kren kum u lamwir, me leh kum u lamwir, bad me bitar ruh kum u lamwir, bad kynmaw ba ki riew lamwir kiba wan sha lum Khasi, kham niar ba kin leit phai pat sha la ka ri'.

U Sier Lapalang u mehding lain bad u shla ka bym lah ong shuh. Hynrei namar ba uta u siej dei uba la iaw bad jrong bha, u Sier um lah leh ei-ei ia u. Kumta u ai shi sangah ngak da la ka tyrpeng bad u phet iam rem artat tuin.

'Jahare! kiak, kiak, kiak!' la ud u siej. 'Sa tang katno phan liem ha ki kti jong nga'."

U Bah Dewi Singh Khongdup u pyndonkam da ka phreit ban long ka nonglam ktien hapdeng u shken bad u Khyndai Umtong kum ha ki por ba u khun bynriew u pynkyllon ia ka Diengiei. Kumta ka dei ka jingwad kput jong u shken kaba wallam ia ka jingkut jong ka jingim u Sier Lapalang.

Ia ki jingjia kiba bud baroh la batai da ki nongthoh ha ki sur ban pynsngew pangnud pangnam bad pynsngew synei ia ki nongpule bad ia ki nongsngap. U Rev. Fr. H. Elias, u batai kumne: "Ha kawei ka sngi, ki khynnah sharai-blang sharai-masi, kiba dang ia rwai, ia put besli ban iapynhap sur bad ka 'dong lodlod, ki la kum iohi liak ia ki rengsier. 'U Sier! u Sier!' ki la ia pyrta". U Bah Oscar M. Wahlang ruh u kubur ia kane ka jingiohi jong ki khynnah ap blang kiba ia pyrta kumne:

"Ha khmih oh! Ha khmih! u Mrad bakynjai,
Nangno u wan mih, uei sha utai?
Sumar paralok, ki reng u kyrem,
Pyneh la ka bok, sha shnong ngin leit shem".

Hynrei ha ka poetry pat u Rev. Fr. H. Elias u rwai kumne:

"Kitai ha ranab ki nongrep ki iarkhie,
Hai hai la ka rwai la ka siaw khlem babe,
'Ha peit, thie u Sier ba wan bam jangew!'
Kumta khih ka shnong, ieng u paid kum ka dew".

U khun Khasi um ju pyniap thala ia uno uno u mrad khlem da lap ia ka daw. Kumta kein u Babu Primrose Gatphoh u batai kumne harum:

“U kong ki khang khnam u jah sha lyngngop,
Ban rai ka shanam ka rem ne ka jop:
Ka dak ka la kup—hajuh ka la shad,
Un pat da pyrkup—Laparem mo kynrad!
Pyneh la ka kpong khyndai bah Ryntieh!
Un pat ha Shyllong, ngin shad ngin mast'eh”.

U Bah Oscar M. Wahlang ruh u rwai kumne:

“To khie ko pamen, to khih kein khynraw,
Kysiew la ka bok, pyneh la ka daw,
To kam kein Mabah, to shat to da khnong
To khang ia u Sier b'un pat ha Shyllong”.

U pynbud shuh shuh sa da kine ki ktien:

“Une un wallam l'un pat ruh ryngkuh,
Kawei kein ka Dak—diengshat ka iathuh.
Bynriew b'un kynmaw, kan sah shi junom
Ha ka phur ka siang, ka niam ka rukom;
Shirta ai yn nam i'u Sier Lapalang—
Ka mon jong ki blei mano ban lah khan?—
To shut nam sarang, pyneh u saisiej,
To dih ka iadthiang ban sah jingiaiej,
Ha khmat jong u klong, ha khmat ka iad um
Ngan said bad ki blei u Sier ba un dum”.

U Bah Dewi Singh Khongdup ruh u ong ba hadien ba u nongknia u la bishar ia ka nierlang u Syiar, ka dak ka paw ba “Ngi dei ban leit pom ia uwei u siej na ri u soh u pai, bad da u ngin shna ia ka rytieh kaba thymmai. U Shken uba ieng lang hajan uta u siej un long u saisiej uba janai bad u nampliang uba nep da kiba lah ban pynkyllon ia u Lapalang”. U Khyndai Umtong u poi sha ka jaka kaba ki mut ban pom ia u siej bad u shken da ka jingialam jong ka phreit.

Ynda la biang ka khein ka bishar bad ynda ki la pyneh la ka daw la ka ksaw ka kpong, U Khyndai Umtong u ieng buk ban leit ai ksew bad ban ap ia ki it ki ktem baroh. U Rev. Morkha Joseph u batai kumne:

"Ki leit ban wad i'u khun marwei ;
 Ban wad ka kyput ka dum, b'la ai
 Hukum ki 'lei Shillong,
 Ki dem ki nguh ryngkew basa,
 Ia ki 'lei-lum 'lei-wah ;
 Ki pan ka hok na jrong na tbian
 Ki rah 'tiar ki panpoh,
 Ki ksan rngiew ki kyrkhu kyrdoh,
 Ki ieng ban risa shaw".

Ha kata ka por, u Sier Lapalang u kren ha la ka kmie kumne :

"Ha sngap! Ko mei, pyrta, nga sngew
 Sawa sha rum sha neng,
 Kyrkait ka dum, katta ka iiw
 Ki dienjat ba nga ieng".

Ka kmie ruh ka kren kumne :

"Kitai, ko khun, nga ih ki sum
 Thaba sha diang sha mon,
 Kitai ki briew ryntieh bad khnam
 Ia phet iap shisyndon".

"Syn mareh u Sirlapalang
 Stet kum ba her u khnam".

Hynrei aiu ka jia ?

"Syn bud dien ter ka dum hi sak
 Ha ranab lum Shillong
 Ym don jaka ha lum ha them,
 Ia u Sirlapalang.
 'To khang to khang' ki ong 'ho lok,
 Hangne la lap la biang,
 Tang shi pynnoh 'nam blei ka hok,
 Shu pat u kyllon khru'.
 Ka kmie ka phet kyndit eh bak,
 Ka'm nang kam tip briew shuh".

U Babu Primrose Gatphoh pat u batai kumne :

"U Bngen u kyrkait, ka pan ka kahait
 U briew u pynshait—u Sier ba un lait".

Kiwei kiwei pat ki nongthoh ki batai ia ka jingbud dien jong ki 'Sewbeh khlem da batai ia ki kyrteng jong ki.

Baroh ki nongthoh ki batai ba u Sier Lapalang u kyllon hadien ba la dei artylli ki khnam—u 'nam sop sarang bad u 'nam tabla. Bad baroh ki kubur ba shwa ba un dkut mynsiem u khoꝛ ia ka kmie bad u babe ia la ka kam tam sneng. Dei tang u Rev. Morkha Joseph uba ong ba u Sier Lapalang u kyllon "Tang shipynnoh 'nam blei ka hok" bad une u myllung um pynpaw ia ka jingsngew jong u Lapalang shwa ba un dkut mynsiem. Hynrei ka paw shai ba kiba bun ki pynkut ia ka jingiap jong u Sier Lapalang da ka jingiam jong ka kmie Sier. Kan bha ban shim mynta da ki kyntien ba la buh da u Dr. H. Lyngdoh, kumne :

"Waw, ka la shet ka 'tiah pongdeng,
Ia ka rynteng u kynrem reng ;
Waw, u la kjit u 'nam sarang.
Ia ka mynsiem u Lapalang".

U Bah Dewi Singh Khongdup te u ong ba ia kitei ki ktien la rwai hi da ka ryntieh bad u nampliang bad ba la pynbud hadien da u Khyndai Umtong.

Ia ka jingwan wad ka kmie ia la u khun la batai da ki nongthoh baroh la jan ha kajuh ka rukom. Dei tang u Rev. Morkha Joseph uba batai kham pher namar ka kmie ka don hajan. Ka kmie ka lap ia la u khun "ba la bah ha rynsan". U Babu Primrose Gatphoh pat u ong ba ka wan lap ha ka por ba ki Khyndai bah ryntieh "Ki thaw ka rynsan ban ioh phawar Dngiem" U Fr. H. Elias te u shu ong ba la lap ia u ha ka por "ba bah u bynriew ba duhoi risa hun". U Bah Dewi Singh Khongdup te u mutdur ba ka kmie ka lap ia u khun halor ka krong khlem pat bah da U Khyndai Umtong. Hynrei kawei kaba pynlyngngoh ia ki nongpule ka long ba don kiba ong ba ka kmie ka kyllon khrup ha syndah u khun bad ka iam-phawar artat. Ki don pat kiba ong ba kmie ka iam pangnud da kaba bud nadien. Kawei pat kaba paw shynna ka long ba khlem ka daw U Khyndai Umtong u ngeit ha ka hok bad dei namarkata ba khlem ka daw kim shym siat ia ka sier kmie, hynrei ki burom pynban ia ka.

Lada ngi bishar pat ia ka jingjylliew jong ki jingmut kiba don ha ka jingiam jong ka kmie, imat ki nongthoh baroh ki iahap sur lang, wat la ki pyndonkam da la ki jong ki ktien bad ki jingthew. Kaba kham pher dei ka jingiam jong ka kmie kat kum ba la thoh da U Babu Primrose Gatphoh. Haba sngap bha ia ka jingtuid jong ki sur bad ia ki ktien, sngew kumba ka sier kmie ka dei kaba don ka jingngeit ba paka ha ka niam Khasi bad ha ki jingleh niam ki khun kur khun long. Ka long ruh kaba phylla balei ba U Bah Bajubon R. Kharlukhi un shu pyndonkam ia kiba bun ki ktien ha ka jingiam da kijuh ki ktien ba la pyndonkam da U Babu Primrose Gatphoh. Kan bha mynta ban sei katto katne ki symboh shaphang ka jingngeit jong ka ha ka niam Khasi. Kumne kein ka iam :

“Nga mut ban da phur nga mut ban da siang,
Ban lum la u kur ban lang u synniang ;
Ngan thang lyngkhason ngan pynieng ki shawrot,
Ka spah katba don ia phi ngan tei mot”.

Hynrei u Rev. Morkha Joseph te u batai ba ka Sier kmie ka sngewthuh bha ia ka jingngeit kiba ngi shem ha ka jinghikai jong ka niam Hindu ba “Ujuh pa ujuh u wan long briew sha pyrthei. Kane ka long ka nuksa jong kata ka phang :

“U Niangniuh jong u iap ha sop,
Mih pat ka thapbalieh,
I’u bynriew lei jingiap ka’m jop ;
La khyndai wat un mih,
Hynrei nga seh ka mrad pohjait,
Yn don jingkyrmen shuh,
Wei iap la dep, shano im pat ?
Junom ngim iashem shuh,
To koit ia nga ka mrad ka mreng,
L’u Trai Nongthaw ngan nguh”.

Ia ka jingkut jong ka khana shaphang ka kmie pat kiba kham bun ki nongthoh ki batai tang shaphang ka jingkut noh jong ki sngi jingsuk jong ka. Kim shym batai kumno ka im sohsat hadien bad kumno pat ka iap. U Dr. H. Lyngdoh te imat u ngeit ba ka kmie ruh ka iap ha ri Khasi,

hynrei um batai pat kumno ka iap. U shu ieh ia ngi ki nongpule ha ka umdum haba u pyniam khadduh ia ka kmie kumne:

“Ma nga te, khun, Sier Lapalang,
Tang khein burom kat sha ba shang;
Balei ngan im shuh ha pyrthei;
Ngan iap ryngkat ha ri nongwei”.

U Babu Primrose Gatphoh pat u ong ba hadien ba ka kmie ka dep iam, ki jingjia ki long kumne:

“Na krem kum ka lyer jingud ba sngew triem:
Ka khie na Ramew ka tдем bym lah ong,
Ba mih sla ryngkew u Syiem 'Lei Shyllong.
Jingduwai ba Sangsoṭ ka Sier Lapalang
Ba khraw ka longjot ka ngam ka jingkthang:
Nangta na ka tдем u peit da jingieit,
Ka kmie kaba dem ki ktien kiba bieit,
Diengduh Siar-nylla tang tiak u pyndei,
Te jar ki kylla pukri jong ki blei:
Khyndai ki Umtong, Khyndai ki Umdih,
Junom kin iai long Jingstad ban iai mih”.

Kawei ka bym shai ha ngi ka long balei ba une u myllung un pynkut kumne haba ha ki bynta ki ba sha khmat jong ka jingrwai pat u pynsngewthuh ia ngi ba ki Khyndai Umdih Umtong ki lə don lypa. Shwa ban poi u Sier Lapalang ha Lum Shyllong ruh u myllung u la rwai kumne:

“Khyndai Bah Ryntieh ha trai Lum Shyllong.
U bam bad u dih Khyndai ki Umtong”.

Ha ka pər ba ka sier kmie ka wan poi ruh, u myllung u rwai kumne:

“Suki te ka prong shaduh ki tyllong,
Khyndai ki Umtong u Syiem 'Lei Shyllong”.

U Bah Dewi Singh Khongdup pat u pynkut kumne:

“Mar iakut ka jingiaiam lem u Khyndai Umtong, ka kmie u Sier Lapalang ka ud 'Hu-hu-hu' bad ka dktut mynsiem jlam. Lep ba ka leilieh, bad jrain tied u pyrthat,

ban pynpaw ba u Nongpynlong u sngap ia ki jingduwai ka riew shempap. Ha kajuh ka khyllipmat, ka met u Sier Lapalang bad ka kmie jong u ki um noh hin lyhin ha ka bor bym lah iohi".

Ha U Babu Soso Tham, ka jingpynrung jong u ia ki shi dkhot ha "Ki Symboh Ksiar" ka long tang ka jingbteng jong u ia ki juk bapher bapher kiba ki longshwa jong ngi ki ju iathuh. Kane ka leit long namar ha kane ka lyn-nong, u myllung u rwai shaphang "U Sohpetbneng" uba ieng ia "Ka Juk jong ka jingieng rasong ka Hok", ia "U Diengiei" uba ieng ia "Ka Juk jong ka jingtyllup ka pap", bad ia "Ka Lamet Latang" kaba ieng ia "Ka Juk jong ka Jingiateg Jutang ban ieng rangbah u briew bad ban ap-jutang u Blei". Kumta u dei ban bteng de sa da "U Sier Lapalang" uba ieng ia "Ka Juk jong ka jingsdang jong ka jingwan kiew ki nongwei sha kane ka ri".

Ka subject shaphang u Sier Lapalang ka dei ka tlieng-bah. Ka lynter bad ka kynian jong ka ki long kiba jrong. Ki jylli pyrkhath kiba don ha ka ki long kiba bun rukom. Ki jingmut kiba don ha ka ki long kiba jylliew. Dei na kata ka daw ba ngi batai ia ka kat kum la ka jong ka jong ka jingsngewthuh bad kat kum la ka jingsngewbit. Dei na kata ka daw ba la ioh jaka ha ki jabieng jong kiba bun ki nongthoh Khasi. Dei na kata ka daw ruh ba ka la ioh ka jaka kaba khraw ha ka Khasi Literature.